

שיעורים בפיקוח נפש והצלה
נתנאל אוירבך

שיעור כ: שימוש ברפואה סגולית בשבת

א. הקדמה

שמות (לא, טז): "וְשִׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת לְדֹרֹתֵם בְּרִית עֹלָם".

בבלי יומא (פה ע"ב): "אמרה תורה, חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

! פיקוח נפש דוחה את השבת. לפיכך, מותר לחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה ולרפא אותו.

האם ניתן לחלל שבת ולעבור על איסורי תורה שונים בעבור ריפוי חולה שיש בו סכנה, וזאת בשימוש באמצעות רפואות סגוליות שאינן טבעיות?

ב. מחלוקת הראשונים

נחלקו הראשונים בשאלה האם מותר לעבור על איסור תורה ולחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה ופיקוח נפש כדי לרפא אותו באמצעות רפואות סגוליות שאינן טבעיות¹

1. דעת הרמב"ם

משנה יומא (פ"ח מ"ו) - אכילת חולה שיש בו סכנה ביום הכיפורים:

מי שנשכו כלב שוטה, אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו. ורבי מתיא בן חרש מתיר.

רמב"ם (פירוש המשנה, שם):

ואין הלכה כרבי מתיא בן חרש שהתיר להאכיל את האדם ביום צום כיפור יותרת כבד של כלב שוטה אם נשך, מפני שאינו מועיל אלא בדרך סגולה. וחכמים אומרים, אין עוברין על מצווה אלא בריפוי בלבד שהוא דבר ברור שההיגיון והניסיון הפשוט מחייבים אותו, אבל הריפוי בסגולות לא, לפי שעניינם חלוש לא יחייבהו ההיגיון וניסיונו רחוק, והיא טענה מן הטוען בה, וזה כלל גדול דעהו.

¹ לדעת הראי"ה קוק, הרפואה כיום, גם זו הטבעית, מוגדרת כספק רפואה, ומכל-מקום מותר לחלל את השבת באמצעות רפואות אלו. דבריו נכתבו ביחס לביטול המציצה בברית מילה, שהיו הטוענים שמבחינה רפואית אין זה נצרך ואין סכנה בכך, ראו: **שו"ת דעת כהן** (סימן קמ): "אבל באמת נראה שדבריהם בכלל אנו מחזיקים רק לספק, שגם בעצמם אי אפשר שיחזיקו דבריהם בתורת ודאי, שלפעמים יש שאחד וגם רבים מניחים יסוד מוסד בחכמת הרפואה, (והוא-הדין בכל החכמות), ורבים מחליטים הדבר לדבר אמת, ואח"כ בא דור אחר וחקרה שכל דבריהם מהבל המה, ומה שזה בונה זה סותר, ואין דבריהם כי אם באסמכתא ואומדנא. אי"כ יש לכל דבריהם דין ספק, ומה שסומכין עליהם להקל באסורים, לעניין יוה"כ ושבת, היינו משום דאפילו בספק נפשות ג"כ נתנו כל איסורי תורה להידחות... ופשטם של דברי חז"ל ורפא ירפא מכאן שניתנה תורה רשות לרופא לרפאות, מורה כן, שעיקר הרפואה מצד חכמתה מסופקת היא, שאם היה דבר ברור איך יעלה על הדעת שלא יהיה מחויב לרפאות, וכי אין עובר על לא תעמוד על דם רעידך על כל צרה שבאה עליו אפילו מן השמים... אלא שעיקר היסוד מפני שכל עיקרי הרפואה אינם מבוררים כ"כ ואין יודע בבירור אם אין הנחותיהם מסופקות, על כן הוצרך לנתינת רשות, שמכל-מקום אין דרך אחרת לפני בני אדם".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

« אין לעבור על איסור תורה באכילה ביום הכיפורים לחולה שיש בו סכנה בריפוי באמצעות רפואה סגולית.² »

? סתירה בדברי הרמב"ם

משנה שבת (פ"ו מ"י):

יוצאין בביצת החרגול ובשן שועל ובמסמר מן הצלוב משום רפואה, דברי רבי יוסי, וחכמים אומרים, אף בחול אסור משום דרכי האמורי.

רמב"ם (פירוש המשנה, שם):

והלכה כרבי יוסי, לפי שהכלל אצלנו כל שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי, ולא עליו אמר הכתוב ולא תלכו בחוקות הגוי וכו'.³

הרב משה אבן חניב (תוספת יום הכיפורים, יומא פג ע"א ד"ה מי שנשכו):

ואיכא למידק מהא דתנן סוף פ"ו דשבת יוצאין בביצת החרגול ובשן שועל כו' משום רפואה דברי רבי יוסי, וחכמים אומרים אף בחול אסור משום דרכי האמורי... וכתב הרמב"ם שם בפירוש המשנה דרפואות הללו הם בסגולה והלכה כרבי יוסי, וכן פסק בחיבורו הגדול³... ומכל זה נראה דמתרפאים גם ברפואות שהם מרפאים דרך סגולה, וזה סותר למה שפסק כחכמים דאין מאכילין למי שנשכו כלב שוטה מחצר כבד שלו לפי שהיא רפואה דרך סגולה ואינה טבעית.

! רפואה סגולית אינה רפואה כלל בשביל להשתמש בה ולעבור על איסורי תורה, אך מכל-מקום ניתן להשתמש בה במקום בו אין עבירה על איסור תורה, כיציאה בשבת ברפואות כאלו שזה דרך מלבוש שאינו אלא איסור מדרבנן⁴ -

שו"ת הרדב"ז (ח"ה ללשונות הרמב"ם סימן סג, אלף תלו):

לא קשיא כלל, דכל מה שיוציא אדם בשבת לרפואה דרך מלבוש הוא ואין כאן איסור שבת ואין באלו אלא משום דרכי האמורי וכו' דבר שהוא לרפואה אעפ"י שרפואתו בדרך סגולה אין בו משום דרכי האמורי ומותר. אבל לחלל השבת או לאכול דבר האסור - אם הוא מרפא בטבע מותר, אבל אם מרפא בסגולה אסור לפי שכוחם חלש, כמו שכתב הרב ז"ל... אבל לחלל שבת או להאכיל לחולה דבר האסור מן התורה כגון חצר הכבד של כלב שוטה אסור, כיון שאין רפואתו אלא דרך סגולה.

² הנידון כאן הוא על שימוש ברפואות כאלו בעבירה על איסורי תורה, כחילול שבת ויום הכיפורים, אך ראו **רמב"ם** (מורה הנבוכים, ח"ג פרק לז) שמתנגד לשימוש ברפואות כאלו גם בחול.

³ כן פסק **הרמב"ם** (הלי שבת פ"ט הי"ג): "יוצא אדם... ובביצת החרגול ובשן השועל ובמסמר הצלוב, ובכל דבר שתולין אותו משום רפואה והוא שיאמרו הרופאים שהוא מועיל".

⁴ ראו גם מה שכתב ליישב **הרב משה אבן חניב** (תוספת יום הכיפורים, יומא פג ע"א ד"ה מי שנשכו): "דיש לחלק בין רפואה לרפואה - דרפואה דסגולה דלית בה איסור מן התורה כהנהו דסוף פ"ו דשבת דליכא למיחש בה משום איסורא דאורייתא מצד עצמה אלא משום חוקות הגויים, בהא קיימא לן כיון דיש בה משום רפואה אין בה משום דרכי האמורי ושריא. אבל רפואה דהיא על דרך סגולה ויש בה איסור דאורייתא מצד עצמה, כגון אכילת בהמה טמאה, בכהאי גוונא קיימא לן דאין להתרפאות ברפואה שהיא דרך סגולה כיון דיש באכילתה איסור דאורייתא. זה נראה לי ליישב דברי הרמב"ם".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

• הערה על שיטת הרמב"ם

? כיון שמחללים שבת גם במקרה של ספק פיקוח נפש, א"כ מדוע לא להשתמש ברפואות כאלו, למרות שאינן ודאיות?⁵

! בין ספק רפואה טבעית לרפואה סגולית, שאינה רפואה כלל

שו"ת הרדב"ז (ח"ה ללשונו הרמב"ם סימן קנג, אלף תקכו):

ועיקר דברי הרב צריך לי עיון, דכיון שהוא מודה שמרפא בסגולה אמאי אין מאכילין ליתובי דעתיה כדאמרין גבי סומא יולדת שחברותיה מדליקין לה את הנר בשבת אפילו על ספק ספקא של פיקוח נפש דוחין כל המצוות דכתיב וחי בהם ולא שימות בהם... ויש לתרץ דעת הרב ז"ל, דסבירא ליה דרפואות הסגולות אינם רפואה כלל ואפילו ספק רפואה אין בהם לחלל בהם שבת באיסור תורה או לאכול דברים האסורים מן התורה.

• **סיכום שיטת הרמב"ם**: רפואה סגולית אינה רפואה כלל, ואין להשתמש בה ולעבור על איסורי תורה, גם אם הוכחה רפואה זו בניסיון וכדו' -

ברכי יוסף (או"ח סימן שא סעיף ו):

דאע"ג דאין ספק בסגולה זו שכבר הוחזקה שודאי תועיל, אפילו הכי כל שאינו רפואה דרך טבע אסרו חכמים לעבור על דת משום רפואה בדרך סגולה.⁶

2. שיטת הרשב"א

הרשב"א מתנגד נחרצות לגישת הרמב"ם העקרונית השוללת את השימוש ברפואה סגולית, והוא עצמו מתיר להשתמש בתרופות אלו בשבת

שו"ת הרשב"א (ח"א סימן קסז):

ולעניין מה שבא בשאלותיך אם מותר לעשות צורת אריה בלא לשון חרותה על טס של כסף או של זהב לרפואה, לפי שנמצא לראשונים בספרי הרפואות שזה מועיל לחולי מתנים והוא שיעשוה בשעה ידועה.⁷

שו"ת הרשב"א (ח"א סימן תיג):

ואומר אני, כי מחסד עליון היה בתחילת הבריאה להמציא בעולמו דברים להעמיד בריאות הנבראים. שאם יקרה המקרים כחוליים ושאר הסיבות יוציאו הנמצאים מגדר טבעם השלם יהיו אלו מוכנים להחזירם אל גדרם או להעמידם על בריאותם. ושם הכוחות האלה בעצם הדברים הנמצאים בטבע מושג בעיון כסמים והמסעדים הידועים לחכמי הרפואות או בטבע מסוגל לא ישיג אותו העיון. וכן העניין בעצמו בשאר

⁵ **שו"ת הרדב"ז** (ח"ה ללשונו הרמב"ם סימן קנג, אלף תקכו); **הרב משה אבן חביב** (תוספת יום הכיפורים, יומא פג ע"א ד"ה מי שנשכו).
⁶ ראה בהמשך דבריו, שבדיעבד יודה הרמב"ם שאין בכך איסור אם אכן היה בכך הצלת נפש: "אמנם נראה דאפילו לדעת הרמב"ם דאוסר לעבור איסור תורה לרפואה בסגולה, מכל מקום בנדון דידן דעשה מעצמו והצליח במעשיו, דהנערה הקיאה סם המוות וחזרה לאיתנה ועלתה בידו הבריאה של בתולות ישראל, מודה הרמב"ם דאין בו עוון אשר חטא, דהרי פסק הרמב"ם (הל' שבת פ"ב ה"ט"ז) שמע שטבע תינוק בים וכיו' נתכוון להעלות דגים והעלה דגים ותינוק פטור, וכל שכן הכא דנתכוון להציל נפש והצילו". ראו **ביסודי ישורון** (שבת, מערכת פיקוח נפש עמוד רמג) ביחס למקרה בבראד עם הרב שלמה קלוגר, שיובא להלן, שהאדמו"ר מבעלו התאמץ שהחולה ישיג רפואה כדי שלא יהיה חילול שבת על ידו. והרי לאור האמור, גם הרמב"ם יודה בדיעבד.
⁷ ראו גם: **שו"ת הרשב"א** (ח"א סימן תתכה) תשובה מקבילה.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

הנמצאים שיש בכל אחד דבר מועיל או בטבע מושגי או בטבע מסוגל כמסמר הצלוב וישן של שועל ואבן תקומה.

וכן תמשך הסגלה בסמים הידועים המחממים בחומם ובסגולה יועילו לדבר החם וכיוצא בזה הרבה. ואינו מן הנמנע שיהיה בזה איסור גם בדבורים כעניין הקמיעין והדומה לזה. ועל כן אמרו אביי ורבא דרך כלל כל דבר שיש בו משום רפואה אין בו משום דרכי האמורי...

ואמרת שגם מורנו הרב הגדול רבינו משה בר נחמן ז"ל היה מתיר ועושה, ואין לנו גדול ממנו בחכמה ובמניין וביראת חטא.

שימוש ברפואה סגולית בשבת

שו"ת הרשב"א (ח"ד סימן רמה):

יכול אדם לצאת בקמיע בשבת בין בצווארו בין בזרועו אחד חולה שיש בו סכנה ואחד חולה שאין בו סכנה. כך שמעתי מפי ה"ר אהרן ז"ל.

ועוד אמר, שכותבין כל קמיע אפילו בשבת לחולה שיש בו סכנה או לילודת היכא דאינהו תבעי ליתובי דעתייהו, אף על פי שאין אנו יודעים אם הוא מומחה אם לאו. אבל אם אינם תובעים אלא שאמר חכם אחד יש לי קמיע אחד שמועיל לאותו חולי, אפשר שאין כותבין אותו בשבת מספק א"כ יודע דאמחי קמיע או אמחי גברא שרוצה לכתוב אותו קמיע.⁸

שו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סימן לו אות ב):

וממה שהביא הרשב"א דבר זה בשתיקה, משמע שהוא מודה בזה להרב רבי אהרן ז"ל. ולטעמיה אזיל בתשובות הנ"ל, שגם סגולות שאינם דרך הטבע דינם כרפואות טבעיות, ומשום הכי מותר לחלל עליהם שבת.

ג. סיכום: מחלוקת הרמב"ם והרשב"א

שיטת הרמב"ם: אין לעבור על איסורי תורה במקום של פיקוח נפש, בשימוש ברפואה סגולית, אף היא הוכחה כבדוקה.

שיטת הרשב"א: ניתן להשתמש ברפואה סגולית למטרת פיקוח נפש, גם כשעובר על איסור תורה, ובלבד שרפואה זו בדוקה ומנוסה.⁹

⁸ הובאו דבריו גם בדברי החיד"א (שו"ת טוב עין, סימן יח אות סב).

⁹ ראו את דברי הרמ"א (יו"ד סימן קנה סעיף ג - הובאו הדברים במגן אברהם, או"ח סימן שכח ס"ק א): "וכל חולה שמאכילין לו איסור, צריכים שתהא הרפואה ידועה, או על פי מומחה". והעיר פרי מגדים (או"ח סימן שכל אשל אברהם ס"ק א): "ומה שכתב שהרפואה ידועה צריך עיון, דבספק נמי ספק פיקוח נפש להקל". והביאור בכך הוא, שאכן מחללים שבת גם בספק פיקוח נפש, אך דווקא ברפואה טבעית. ברם, כדי לחלל שבת באמצעות רפואה סגולית, יש לדעת שמדובר על רפואה ידועה. כ"כ לבאר שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, פרק ח אות ד).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה
נתנאל אוירבך

ד. ראיות ופסיקת הלכה¹⁰

1. טומאת כהן

? האם מותר לעבור על איסור תורה בטומאת כהן המצוי בפיקוח נפש, באמצעות רפואה סגולית?

• שו"ת חתם סופר (יו"ד סימן שלט):

על דבר כהן שיש לו חולי נכפה ר"ל מסוכן מאוד לפעמים נופל באחת הפחתים ובא באש ובמים, ונמצא בספר שייתן ידו ליד ערל מת ויאמר לחש קח ממני החולי שאינו מזיק לך ולי אתה מטיבו. וכבר ניסה אחד רפואה זו ונתרפא.

ועתה נפשו בשאלתו אם הכהן מותר לסמוך לטמא עצמו במגע על מת ערל.

הנה, כיון שיש סכנת נפשות בהחולי אם היה הרפואה בדוקה ואתמחי גברא וקמיעא פשוט שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש.

אך מסתפק מעלתו שנראה לו שאין הרפואה בדוקה כ"כ אי יש לסמוך על הספק. לכאורה, אין איסור דאורייתא על הספק.

כשיטת הרשב"א

« לדעת החתם סופר, במקום פיקוח נפש מותר להשתמש ברפואה סגולית.

• שו"ת טוב טעם ודעת (מהדורה תליתאי ח"ב סימן ריד):

גם נשאלתי מכבר בכהן חולה שיש לו ר"ל חולה חולי נפילה שאומרים האנשים אם יקחו יד המת ויחכך בו את פניו וגופו יהיה לו רפואה, אם מותר לעשות כן.

והנה, ראיתי בתשובת חתם סופר שכתב שאם הוי רפואה בדוקה מותר דהוי פיקוח נפש.

ולפע"ד זה אינו, ובמחכת"ה לא ראה פירוש המשניות ביומא דמי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין אותו מחצר כבד שלו, וכתב שם הרמב"ם דלא הותר משום פיקוח נפש רק רפואה דהוי עפ"י הטבע לא על דרך סגולה זה לא הותר משום פיקוח נפש ואסור לעשות כן.

כשיטת הרמב"ם

2. אליהו ובן האלמנה

מלכים (א פרק יז, יז-כב):

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה חָלָה בֶן הָאִשָּׁה בְּעֶלְת הַבַּיִת וַיְהִי חָלּוֹ חֲזָק מְאֹד עַד אֲשֶׁר לֹא נוֹתְרָה בּוֹ נֶשְׁמָה... וַיִּתְמַדְד עַל הַיָּלֶד שְׁלֹשׁ פְּעָמִים, וַיִּקְרָא אֶל ה' וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי תְּשֻׁבָה נָא נֶפֶשׁ הַיָּלֶד הַזֶּה עַל קִרְבוֹ. וַיִּשְׁמַע ה' בְּקוֹל אֱלֹהֵיו וַתְּשֻׁב נֶפֶשׁ הַיָּלֶד עַל קִרְבוֹ וַיְחִי.

רש"י (שם פסוק כא): "וַיִּתְמַדְד עַל הַיָּלֶד - נשתטח עליו".

¹⁰ ראו: חיד"א (כסא רחמים, מסכת סופרים פ"ה הי"ד): "ונשאל הרב שער אפרים (סימן צ) באחד שנכפה ואמרו המומחים לכתוב קמיע על קלף צבי, ולא מצא רק מן ספר תורה. אי מותר לחתוך חתיכה של קלף מספר תורה לצורך הקמיע מאחר שצריך לגרור הכתב ולמחוק כמה שמות"; פתחי תשובה (יו"ד סימן רעו ס"ק יא): "לעניות דעתי איני יודע מה מקום הספק בזה, אם הוא חולה שיש בו סכנה פשיטא דשרי, ואם אין בו סכנה פשיטא דאסור כיון שהוא איסור תורה, וצריך עיון כעת".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

? תוספות (בבא מציעא קיד ע"ב ד"ה אמר):

תימה לר"י, היאך החיה בנה של האלמנה, כיון שכהן היה דכתיב וַיִּתְמַדְד עַל הַיָּלֵד.

שיטת

הרשב"א

ויש לומר, שהיה ברור לו שיחיהו לכך היה מותר משום פיקוח נפש.

« דבריהם תואמים את שיטת הרשב"א, שניתן לעבור על איסורי תורה, בטומאת כהן למת, בשימוש באמצעות רפואה סגולית.

? אך לשיטת הרמב"ם קשה, כיצד הותר לעבור על איסורי תורה בשימוש ברפואה סגולית?

שו"ת דובב מישרים (ח"א סימן קיד):

דהנה בפירוש המשניות להרמב"ם ביומא... במקום פיקוח נפש לא הותר איסור רק ע"י רפואה טבעית. ומאז העירותי דדעת התוספות אינו כן (בבא מציעא קיד ע"ב ד"ה אמר) כתבו שהיה ברור לו שיחיהו לכך היה מותר משום פיקוח נפש, אלמא דגם רפואה שאינה טבעית הותר טומאת כהן משום פיקוח נפש.

! הילד לא מת אלא התעלף, ולכן לא נטמא אליהו ולא עבר על איסור -

ואולם לשיטת הרמב"ם דרפואה סגולית לא הותרה, לא יקשה קושיית התוספות איך טימא אליהו את עצמו, דהרי אי אפשר לתרץ משום פיקוח נפש כנ"ל.

דיש לומר כמו שכתב השיטה מקובצת (בבא מציעא שם ד"ה לאו) דבן הצרפית לא היה מת ממש רק נתעלף,¹¹ ומשום הכי אצל בן הצרפית כתיב ויהי חליו חזק עד אשר לא נותרה בו נשמה, אבל בבן השונמית שהחיה אלישע כתיב וימות עי"ש.

רמב"ם (מורה הנבוכים, ח"א פרק מב):

ויהי חליו חזק מאד עד אשר לא נותרה בו נשמה, שאילו אמר וימת היה סובל שיהיה חולי חזק קרוב למות כנבל בשמעו את הדברים. ואמרו קצת האנדלוסין כי נתבטלה נשימתו עד שלא הושגה לו נשימה כלל, כמו שיקרה לקצת חולי השיתוק.

3. כתיבת קמיע בשבת

• רבינו פרץ

החיד"א (שו"ת חיים שאל, ח"ב סימן לח):

ראיתי בספר כתיבת יד ישן שרבינו פרץ ז"ל כתב בשבת שמות הקודש סגולה בדוקה ליושבת על המשבר...

ולפי זה אפשר, דרבינו פרץ סבירא ליה כסברת החולקים על הרמב"ם.¹²

¹¹ כ"כ: **שו"ת הרדב"ז** (ח"ה סימן ב אלפים יג); **העמק שאלה** (שאילתא קסז ס"ק יז עמוד שו): "אפשר ליישב בפשיטות ולומר דבן הצרפית לא מת ממש ולא כתיב ביה מיתה, אלא לא נותרה בו נשמה ואינו אלא מעין גוסס". יש מי שביאר, שלגבי אליהו הייתה זו רפואה טבעית, ראו: **הרב מרדכי גרוס** (אום אני חומה, ח"ב סימן רנא): "ואגב יש לומר בדרך דרוש, דגם להשיטות דבדבר סגולי דאין להתרפאות באיסור או בשבת קודש, מכל מקום איכא אינשי דלפום מדרגתם אף קמיעים ולחשים וכיו"ב הווי כדבר טבעי משום דמרוממים המה מעולם העשייה גרידא ולדידהו אף דברים שאינם בטבע הוי בשליטתם כעל דברים טבעיים, אפשר דשרי להו אף באיסורים כדברים טבעיים. ובוזה יש לבאר הא דכתבו **התוספות** (ב"מ קיד ע"ב) דאליהו החיה בן האלמנה אף דהיה כהן משום פיקוח נפש, ואף דאינו דבר טבעי. דיש לומר, דלגבי אליהו הוי כדבר הרגיל וטבעי". עוד אפשר לומר עפ"י **רבינו בחיי** (במדבר כה, יא) שבן האישה היה גוי ואינו מטמא: "לכך מצינו שנשתטח על בן הצרפית המת לפי שהיה בן גויה".

¹² ראו: **הרב מרדכי גרוס** (אום אני חומה, ח"ב סימן רנב) שכתב שיתכן והכותבים קמיע בשבת כתבו כן בהשבעת הקולמוס ואינו אלא איסור דרבנן.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

• הרב שלום שרעבי

החיד"א (ברכי יוסף, או"ח סימן שא סעיף ו) :

מעשה באיש אחד שמצא סגולה אחת בספר כתב יד מאדם גדול מהראשונים¹³ למי ששתה סם המוות לכתוב לו, ותכף מקיא האדם וחוזר לבריאותו. ואירע כמה פעמים שאיזה נער או מר נפש בכעסו שתה סם המוות וזה האיש כתב קמיעא זו ועשה והצליח, שהקיא אותו הבריאו. ויהי היום ליל שבת קודש אירע שנערה ישראלית שתתה סם המוות והתחילו לה דבקי מיתה ובאו אצל האיש הלז בליל שבת וקם וכתב הקמיעא לנערה ותכף הקיאה ועמדה על בוריה. וביום השבת נודע בעיר כל אשר נעשה ולעזה עליו מדינה שחילל שבת בשאט נפש וכתב ונתן בידה. והוא השיב דפיקוח נפש דוחה שבת. והיו מגמגמין בדבר. אי לזאת שאול שאל האיש אם חטא בזה...

והנה, לפום ריהטא היה נראה דלאו שפיר עבד, דאע"ג דהלכה רווחה דמחללין השבת בשביל חולה שיש בו סכנה לעשות לו רפואה, מכל מקום היינו דווקא ברפואה שהוא דרך טבע, אבל בדבר שהוא דרך סגולה לא... דאע"ג דאין ספק בסגולה זו שכבר הוחזקה שודאי תועיל, אפילו הכי כל שאינו רפואה דרך טבע אסרו חכמים לעבור על דת משום רפואה בדרך סגולה. וא"כ דון מינה לנדון דידן, כי האף נימא דמילתא כדנא אתמחי שזה הכותב קמיע זו מגנא ומצלא מסמא דמותא, מכל מקום כיון שהוא בדרך סגולה אין לכותבה בשבת ולחלל שבת במלאכה גמורה...

שיטת הרמב"ם

אכן ראיתי להרב אדמת קדש (ח"א יו"ד סימן ו) שכתב בנידונו אי שרי להאכיל תרנגולת נבילה שהוא סגולה לשוטה, והוכיח שם דהרמב"ן והרשב"א פליגי על הרמב"ם ולא שאני להו בין כשהרפואה היא בדרך סגולה לכשהיא בדרך רפואה בטבע, וכתב דהלכתא כוותייהו, והתיר בנדון דידן... והעד העיד דרבני שאלוניקי עבוד עובדא להתיר.

שיטת הרשב"א

וא"כ, לכאורה נראה דשרי בנידון דידן, כיון דכבר אתמחי גברא בסגולה זו וכבר מפורסם דכמה נפשות ניצולו מן המיתה בזה.¹⁴

שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, פרק ח אות ז) :

ונראה דבזמנינו ולפי הדור הירוד בעו"ה, אין כל מקום להתיר לחלל שבת אפילו בעשיית רפואות סגוליות ככתיבת קמיעות וכדומה, דמי הוא זה שיוכל להרהיב בנפשו עוז לומר אנכי הרואה ולפני נגלו בבירור תעלומות חכמה נסתרת זאת, וד"ל.¹⁵

הכרעה כשיטת הרמב"ם

שו"ת יביע אומר (ח"ח או"ח סימן לז אות טו) :

ולענין רפואה שהיא בגדר סגולה, כגון כתיבת קמיע בשבת במקום סכנה והזמן בהול, אם אתמחי גברא על ידי ניסיון של כמה פעמים, שהועיל בהצלת נפשות מישראל, יש לסמוך על דעת הרשב"א והרא"ה ורבינו פרץ שחולקים על הרמב"ם שאוסר בכיוצא בהם משום שהוא דרך סגולה בלבד, ואינהו סבירא ליה להקל במקום פיקוח נפש, ורבינו פרץ עשה מעשה וכתב קמיע בשבת ליושבת על המשבר, וקיימא לן מעשה רב.

הכרעה כשיטת הרשב"א

¹³ **הערות על ברכי יוסף** (שם הערה ב) : "רבים שיערו מי הוא איש זה. ועתה שנדפס מכ"י ספר שרשי השמות להרמ"ז בתוספת הגהות מר"א אלנקר ז"ל נודע כי אינו אלא רבינו הרש"ש זלה"ה"; כן מובא **במקור ברוך** לבעל התורה תמימה (ח"ג עמוד תרח).

¹⁴ ניכר מדברי החיד"א שמכריע כשיטת הרשב"א, אך הוא כותב : "איברא דצריך לעמוד יפה ולברר דעת הרשב"א והרמב"ן"; כ"כ לשון זו **בשו"ת חיים שאל** (ח"ב סימן לח); השוו לדבריו **בברכי יוסף** (יו"ד סימן רצ סעיף ב) : "כבר בברכי יוסף (או"ח סימן שא) כתבתי דהוי פלוגתא דקמאי, והסכימו שלא כהרמב"ם חכמי דורינו, ולמעשה צריך להתיישב".

¹⁵ כ"כ **הרב מרדכי גרוס** (אום אני חומה, ח"ב סימן רנב) להבחין בין קמיעות וסגולות בימי קדם לבין "סגולות אשר נותניהם אינם אלא דמערימים על קהל שוחרי פתחיהם ואין בהם ולא כלום ואין לדחות אף איסור קל עבור דבר זה גם לחולה שיש בו סכנה".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ה. חילול שבת לצורך תפילת צדיקים

1. מקור הליכה לחכם שיבקש רחמים

בבלי בבא בתרא (קטז ע"א):

כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר חַמַּת מְלֶךְ מְלֶאכִי מוֹת וְאִישׁ חָכָם יִכְפְּרֶנָּה.

נימוקי יוסף (בבא בתרא נג ע"א מדפי הרי"ף):

דמנהג זה בצרפת כל מי שיש לו חולה מבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו.

האם מותר לחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה, באמצעות כתיבת מכתב או נסיעה ברכב לצדיק שיתפלל עליו?¹⁶

2. מעשה כתיבת המכתב לאדמו"ר מבעלז

בשנת תקצ"ו היה חולה מסוכן בעיר זלטשוב. נודע שבעיר בראד שהה בשבת האדמו"ר מבעלז. אחד מדייני העיר זלטשוב הורה לכתוב את שם החולה ואימו וליסוע לעיר בראד להביא הפתק לאדמו"ר כדי שיתפלל על החולה.

שו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן רכה):

ועובדא ידענא בעיר מולדתי בזלאטשוב שהיה חולה מסוכן ובאותו זמן היה מו"ר הגה"ק מוהר"ש אבד"ק בעלז זצ"ל משובתי ש"ק בבראד. והתיר דיין אחד לכתוב ע"י עכו"ם בשבת קודש שם החולה ואמו ושלח לבראד.

והרעיש הגאון מורנו הרב שלמה קלוגר ז"ל ופסל את הדיין מלהורות עוד.

הרב שלמה קלוגר (שו"ת ובחרת בחיים, סימן פז):

הנה הציקתני רוחי לא אוכל אדמה על חילול שבת אשר משפטה כאש בוער בקרבי על הוראה הרועה ומקולקלת אשר נעשה בקהלתכם בשבת העבר אשר הורה מורה אחד לחלל שנת בחילול אחר חילול, לכתוב בשבת קיוטל ושיסע יהודי יותר מג' פרסאות שהוא דאורייתא בסוסים של יהודים ובשליחות מעות חוץ לתחום... והוסיף עוד חטא על פשע ששלח שני אנשים יהודים לשני מקומות עם פדיונות.

והנה באמת הוראה זו מקולקלת מתחילתו מאוד מאוד, כי אף דבדין זה פשוט דפיקוח נפש דוחה שבת, אך לא הותר רק ברפואה שהוא בדרך הטבע ואף בזה שיהיה מומחה ידוע בדוק ומנוסה, אבל בדרך ניסיי ותפילה לא הותר בשום אופן, אפילו יהיה המתפלל כרבי חנניא בן דוסא, לא ניתן שבת לדחות עבור זה אפילו במלאכה דרבנן וכל שכן בדאורייתא.¹⁷

¹⁶ עדות למנהג זה שהשתרש, מופיעה אצל הרב אברהם אהרון יודלוביץ (נפטר בשנת תר"ץ) בשו"ת בית א"ב (ח"ה יו"ד סימן רכט אות ח): "בהיותי רב ואב"ד בעיר קאנסטאנטין ראיתי שהיו שולחים ציר עכו"ם בשבת להגיד להצדיק אדמו"ר שלהם שיתפלל על חולה, ודעתם היה כי גם ע"י עצמם מותר לנסוע להרב, דאם מותר לחלל שבת לנסוע אחרי רופא ערל כל שכן לנסוע לצדיק. ובעיני היה לפלא גדולה שלא ראיתי מימי... ומטעמא דספק נפשות להקל א"כ הכא נמי דמותר לחלל שבת לנסוע להצדיק מטעמא דפן ואולי יעורר רחמים על החולה. ולכן הנחתי לבני עירי מנהגם ולא מחיתי בהם. ובאמת גם אם הייתי מוחה בזה לא היו שומעין לי והיו חושבים אותי לפוגע בכבוד הצדיק והרבי שלהם ובכגון דא ודאי טובה השתיקה"; **נפש הרב** (עמוד קסז אות ד): "הגר"ח היה סבור שמותר לשלוח טלגרמה בשבת לצדיק שיתפלל בעד החולה המסוכן, דאף כהאי גוונא נמי הוי בכלל ספק פיקוח נפש שדוחה את השבת".

¹⁷ ראה שם בהמשך דבריו שהסתייע מדברי הרמב"ם בפירוש המשנה. והוסיף לבאר את האמור: 'שבת היא מלזעוק ורפואה קרובה לבוא', שעצם השבת היא רפואה ולא אין לחללה בעבור תפילה. ראה להלן בדברי כלי חמדה.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

3. בין הכנת תרופה לשליחת מברק

הרב מנחם מנדל שניאורסון דן אודות רפואה סגולית בשבת הכרוכה בחילול שבת. בתחילת דבריו הוא תולה שאלתו במחלוקת הראשונים האם מותר לחלל שבת על רפואה סגולית אף כזו שאינה בדוקה. למסקנה, הוא מתיר כאשר מדובר שאותו צדיק התמחה בתפילותיו וריפא ממחלה זו שלוש פעמים -

שו"ת צמח צדק (או"ח סימן לח):

נשאלתי על חולה המסוכן מאד... ורבים אומרים שהוא מתולעים אם שרי לעשות לו סגולה שקורין אוש גיסין (=יציקת) עופרת, שיש בזה מלאכה גמורה וחיוב חטאת... והאיש היוצק העופרת אומר שריפא ושנה ושילש לחולי תולעים... ממה שכתב הרמב"ם... יש ללמוד לכאורה לאיסור, שהרי על מה ששנינו מי שנשכו כלב שוטה אין מאכילין מחצר כבד שלו, פירש הוא ז"ל שהטעם משום שזהו דרך סגולה בלבד ולא רפואה ואין דוחים איסור על זה... וא"כ הכא נמי ממש בנדון דידן, דמאי שנא איסור שבת מאיסור בהמה טמאה אדרבה שבת בסקילה. אמנם מפירוש רש"י שם נראה שאינו מפרש כן, רק משום שאינו רפואה בדוקה ואין הכי נמי אילו הייתה בדוקה גם שהוא ע"י סגולה שרי.

« מדבריו למד הרב שמואל הכהן בורשטיין להתיר שליחת מברק לצדיק כדי שיתפלל על החולה -

מנחת שבת (או"ח סימן פד ס"ק סה):

והנה, אם מותר לכתוב דיפעש (= טלגרמה) בשבת להודיע לחכם וצדיק שיבקש רחמים עבור חולי שיש בו חשש סכנה, אם אי אפשר לכתוב על ידי עכו"ם יש לעיין... הלא גם כאן אין זה דבר ברור שיועיל ותתקבל תפילת הצדיק עבור החולה הלזה, וא"כ אולי גם כאן אין להתיר שבות דכתב שלהם... מפני ספק כזה... ועיין פיהמ"ש להרמב"ם... כתב שם דלא אמרינן כל ספק נפשות להקל אלא במרפא בטבע אבל לא ברפואה שהיא ע"י סגולה...

וא"כ, צריך עיון למעשה אם לסמוך להקל לכתוב בעצמו דיפעש בשבת להודיע לצדיק מפורסם שיבקש רחמים אפילו עבור חולה שיש בו סכנה, כי תקוות רפואה שע"י תפילה הוא ג"כ רפואה שלא עפ"י הטבע... אך לפי מה שהאריך שם בתשובת צמח צדק החדשות... לעניין אם להקל ולעשות סגולה שיש בה מלאכה גמורה מדאורייתא עבור חולה שיש בו חשש סכנה, ומסיק שם להקל היכא שאיש אחד אומר שריפא ושינה ושילש בסגולה הלזו. וכתב שם שאפשר שגם באם כמה פעמים לא ריפא ג"כ, כיון דמכל-מקום ריפא ג"כ ורגילים לעשות לחולה כזה סגולה כזו בחול, אפשר להקל.¹⁸

¹⁸ בהמשך דבריו הביא ששאל את המהרש"ם, ולאחר מכן נדפסה תשובתו בשו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן רכה) הנ"ל בהערה, וכן הביא שם את העדות מהרב שלמה קלוגר.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

הבחנה: בין הכנת תרופה לשליחת מברק לצדיק

הרב דב אליעזרוב ביקש להבחין בין המקרים - בין דברי 'מנחת שבת' העוסק בשליחת מברק לדברי 'צמח צדק' העוסק בהכנת רפואה. לדבריו, חילול השבת הוא בעשיית התרופה עצמה אזי יש מקום להתיר, לא כן בכתיבת מברק לצדיק שזו אינה התרופה אלא בעקבות המברק תבוא התרופה (תפילת הצדיק) ועל-כך לא נחלל שבת -

מורה בהלכה (הלי שבת ח"ב סימן לו אות א):

בעל מנחת שבת בסימן פ"ד שאל להגאון המהרש"ם זצ"ל האם מותר לשלוח בשבת מברק לצדיק שיתפלל עבורו, ורצה לדמות שאלה זאת לנדון של רבנו הצמח צדק בעניין יציקת עופרת שהורה להתיר... יש לחלק, דהתם בנידון דהצמח צדק החילול שבת והרפואה באים כאחד, לא כן בנידון זה קודם מתחלת השבת (שליחת המברק) ורק אח"כ תבוא הרפואה (התפילה).

שיקול ישוב דעת החולה כבסיס להתיר

הרב יהודה שביב חלק על אבחנת הרב אליעזרוב, וטען שעצם שליחת המברק לצדיק יש בו מעין רפואה לחולה, ודומה זה להכנת התרופה.

סברתו מבוססת על כך שהרפואה לחולה כוללת את בטחונו וישוב דעתו שהיא מותרת בשבת -

הרב יהודה שביב ('רפואה סגולתית בשבת', אסיא עא-עב, שבט תשס"ג כרך יח, ג-ד):

אולם לענ"ד נראה שיש בעצם שליחת המברק משום מעשה מרפא עבור החולה.

הן כבר אמר החכם באדם כי רוח איש יכלכל מחלהו (משלי יח, יד) והרפואה מאז ועוד יותר עתה יודעת אף היא כי רוחו של אדם בכוחה לגבור על מחלותיו. והלא לאדם המאמין בכוח תפילתו של צדיק, הידיעה כי הבריקו לצדיק על מחלתו, יש בה כדי לרומם את רוחו ולעודדו. נמצא, כי בשליחת המברק עצמו יש כבר משום רפואה.

(והרי זה מעין שמצינו היתר לבעל להילוות לנסיעת אשתו היולדת בשבת, אף שנוכחותו לא תוסיף דבר מבחינה הלידה התקינה. אבל היא תוסיף לשלוות רוחה של היולדת וכיוצא"ב מצינו לגבי יולדת סומא שמדליקים לה את האור)...)

הנה כך מסביר **המאירי** את ההלכה האוסרת שתצא בבהמה בקמיע אע"פ שזה קמיע מומחה לאדם (שבת נג ע"א):

ודאי ללמדנו שאעפ"י שהוא מומחה לאדם, אינו מומחה לבהמה, שאם אפשר שטבעו מתחזק מתוך בטחונו על הקמיע ומתרפא.

כלומר לא הקמיע הוא המרפא, אלא בטחונו של החולה בקמיע, ביטחון המחזק את טבעו. מעין זה הם דבריו לדף סז ע"ב:

שמצד שהיו ההמון באותו זמן בטוח באותם עניינים (היינו לחשים והשבעות), היה טבעם מתחזק ונמצא מצד ההרגל עזר טבעי בהם.

האם בהיתר משום ישוב הדעת לחולה כלול גם מתן תרופת דְּמָה (פלצבו)?

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

4. בין תפילה לרפואה

נחזור לשליחת מברק לצדיק שיתפלל עבור החולה - יש שאסרו זאת והבחינו בין תפילה לרפואה

~ שו"ת ציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, פרק ח אות ז):

ולחלל שבת עבור לשלוח לבקש מצדיק מפורסם שיתפלל בעד החולה שיש בו סכנה - נראה ברור דכולי עלמא יודו דאסור אפילו באיתמחי גברא שתפילתו מקובלת לפני המקום והנהו מופלג בחסידות.¹⁹

סברה: גם הרשב"א המתיר לחלל שבת בשימוש באמצעות רפואה סגולית, יודה ששונה היא תפילה שאינה רפואה אלא בקשת רחמים לסייעתא דשמיא לרפואה²⁰ -

שו"ת ציץ אליעזר (ח"ט סימן יז, פרק ג אות ב):

ועוד זאת מצאתי כעת בספר דברי שלום (הלברשטאם. אדמו"ר ואבד"ק סטראפקוב) ובו הגהות על ספר מנחת שבת. וכותב שם בשם אביו הגאון הבעל דברי יחזקאל משינאוא, שאסר לחלל שבת לחולה בעניין תפילה ואפילו ע"י נכרי, וגם כותב שהסביר זה גם בטעמא דמילתא [ואמר זאת בשם הבעל תשובת השיב משה] מפני כי כל מה שמותר לחלל שבת עבור חולה הוא רק מה שעושין בני אדם, אבל מה שיעשה הקב"ה שירפא החולה לזה אין צריך חילול שבת, כי הקב"ה יכול לרפאותו בלא תפילותינו והקב"ה יושיע טרם יקראו כי הקב"ה יודע מחשבות ויודע הקב"ה שאם לא הייתה שבת היו כותבים לחכם וצדיק שיתפלל ומושיע הקב"ה בלא התפילה עיין שם.

~ הסבר שונה מעלה הרב איסר יהודה אונטרמן, ולדבריו לא ניתן להתפלל לקב"ה על רפואה כאשר היא כרוכה עם חילול שבת -

הרב איסר יהודה אונטרמן (שבט מיהודה, ח"א שער ראשון טז אות ב):

נראה לענ"ד דיש לחלק בין רפואה לתפילה.

והסברא נותנת דרך ברפואה ואפילו רפואה סגולית היכי דאיתמחי מחללין שבת ולא בתפילה לעורר רחמי שמים, כי לא יתכן לבוא לפני מלכו של עולם בתחינה ע"י מעשה של חילול שבת מפני שאין קטיגור נעשה סניגור, כמו שהגמרא אומרת בראש השנה כיון דלזכרון הוא כבפנים דמי, וכן גם בתפילה.

ויש לזה סמוכין בהלכה שנפסקה בשולחן ערוך, כי בברית מילה של ממזר אין אומרים התפילה קיים את הילד לאביו ולאמו... והטעם מפני שעל ידי ממזרים אנדרלמוסיא באה לעולם...

ואילו בהצלת נפשו של ממזר מותר לחלל שבת, ולא עוד אלא שממזר קודם לנתין ולגר ולמשוחרר כמפורש במשנה... הרי דאעפ"י שאנו מחויבים לעשות הכל להצלת נפשו מכל-מקום אין מתפללים עליו מפני שיצירתו באה בעבירה ואין קורת רוח להקב"ה מלידת ממזרים בישראל. והדבר גם מתקבל על הדעת, שהרי כל יסוד

¹⁹ לאור האמור, ששונה הוא גדר תפילה שאינה רפואה וגם הרשב"א יודה שלא ניתן בעבורה לעבור על איסורי תורה, יש לעיין ממעשה של מרדכי שביטל מצוות אכילת מצה בערב פסח בעבור תפילה - מגילה (טו ע"א): "ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר צוהו עליו אסתר - אמר רב, שהעביר יום ראשון של פסח בתענית". ובמדרש (אסתר רבה, פרשה ח אות ז): "ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי - אמרה לו לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו שלושת ימים, אלו הן י"ג וי"ד וט"ו בניסן. שלח לה, והרי בהם יום ראשון של פסח. אמרה לו, זקן שבישראל למה הוא פסח. מיד שמע מרדכי והודה לדבריה, הה"ד ויעבר מרדכי ויעש ככל אשר ציוותה עליו אסתר, תמן אמרין שהעביר יום טוב של פסח בתענית ועל אותה צרה ויתפלל מרדכי אל ה'". וביאר מתנות כהונה (שם): "כלומר, למי נצטווה רק לישראל ואם חס ושלום יתבטלו פסח מה תהא עליו, מוטב שיחללו פסח אחד כדי לקיים פסחים הרבה". ויש לעיין.

²⁰ ראו גם: תענית (יד ע"א): "על אלו מתריעין בשבת: על עיר שהקיפוח גייס או נהר, ועל ספינה המטורפת בים. רבי יוסי אמר: לעזרה, אבל לא לצעקה"; רש"י (שם ד"ה ולא): "ולא לצעקה - תפילה, שאין אנו בטוחין כל כך שתועיל תפילתנו לצעוק עליהן בשבת".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

התפילה על אחרים הוא משום שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים אבל אין נחת רוח להקב"ה מתפילה אשר הגורם לה היה מעשה עבירה. ומסתבר שזהו טעמו של הגר"ש קלוגר ז"ל שגער באיש אשר עשה מלאכה בשבת כדי לבקש מצדיק מפורסם שיתפלל על החולה.

« הבאת ספר תהילים לחולה בשבת

הרב יצחק זילברשטיין (תורת היולדת, פרק טו שאלה א):

שאלה: האם מותר לחלל שבת כדי להביא ליולדת קמיע או ספר תהילים להתפלל בו?
תשובה: קמיע נחשב לרפואה סגולית... אולם, ספר תהילים שאינו קמיע אין להביאו.

שם (הערה ג):

זאת שמענו מהגר"ש אלישיב... ואין זה דומה לדברי הרשב"א הנ"ל, כיון דקמיע יש בַּרפואה סגולית, משא"כ הבאת ספר תהילים ואמירתן שהוא בקשת רחמים.

1. חילול שבת לצורך התייעצות עם רופא מומחה ותלמיד חכם

1. חילול שבת בכתיבת מכתב לרופא מומחה שיבוא

אמנם, אין היתר לכתוב מכתב לצדיק שיתפלל על החולה, משום שתפילה אינה רפואה כלל ואף לא רפואה סגולית, אך יש שהתירו לכתוב בשבת מכתב לרופא מומחה, משום שזו רפואה טבעית -

אשל אברהם (בוטשאטש, סימן שכח שו"ע סעיף ב):

לכתוב בשבת קודש שיבוא רופא אל חולה שיש בו סכנה - אם בלא כתיבה לא יבוא רשאי לכתוב... וכל זה רק ברופא מומחה.
מה שאין כן במי ששולח אחר אוהבו או מי שיתפלל בעדו, יש לומר שאין היתר לכתוב.
וצריך לי עיון עוד היטב.

2. חילול שבת להתייעצות עם חכם

הרב יצחק זילברשטיין (תורת היולדת, פרק טו שאלה ב):

שאלה: האם מותר לחלל שבת כדי להתייעץ עם חכם?

תשובה: מותר לחלל שבת כדי להתייעץ עם חכם.

²¹ לשם התייעצות פשוט שמותר לחלל שבת דלא גרע מלהתייעץ ברופא מומחה.

הרב יעקב זילברליכט (קובץ אסותא, אלול תשס"ו ח"א עמוד תכז):

וכנראה שמכוח הלכה זו, כשחלה מרן הגר"ש אלישיב שלחו בעצם שבת קודש שלוחים למרן הגר"ח קנייבסקי כדי להתייעץ איתו אם לנתחו.

²¹ **הרב יצחק זילברשטיין** (תורת היולדת, פרק טו שאלה ב הערה ד).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ז. סיכום: חילול שבת לרפואה סגולית

- מחלוקת רמב"ם ורשב"א: האם מותר לחלל שבת ברפואה סגולית.
- רמב"ם: אסור. רשב"א: מותר ובתנאי שרפואה זו בדוקה ומנוסה.

- חילול שבת עבור תפילת הצדיק
- גם לדעת הרשב"א, יש לאסור משום שמדובר על תפילה ולא על תרופה.

נספח: הסגולה - שמירת שבת

כלי חמדה (פרשת פנחס, אות א ד"ה ובדרוש):

שמעתי מכבוד אבי הרבני החסיד המנוח מו"ה חיים יצחק ז"ל בשם אדמו"ר הגאון הקדוש בעל שפת אמת זצוק"ל שהשיב לאחד שהפציר בו שייתן לו סגולה לצורך חולה שהיה לו בתוך ביתו. והשיב לו מרן הקדוש זצ"ל בזה הלשון - יאמין לי כי אינני יודע סגולות, אמנם ככר אמר השי"ת והייתם לי סגולה שזה הסגולה היותר בדוקה שיעזור השי"ת, עכ"ל הזהב... אם באנו לרפאות אותו ע"י סגולה, הסגולה היותר טובה שלא לעבור על דברי תורה, לכן אינו דוחה איסורין אפילו במקום פיקוח נפש.²²

ח. תרופות ניסיוניות

1. דעת המגן אברהם

לדעת המגן אברהם, חילול שבת מותר רק במקרה והתרופה שניתנת לחולה היא תרופה ידועה שמרפאה ולא תרופה ניסיונית -

מגן אברהם (סימן שכח ס"ק א): "דבעינן שתהא הרפואה ידועה, או עפ"י מומחה".

דבריו מבוססים על דברי הרמ"א דיני אכילת חולה מאכל איסור שירפא אותו, שהיינו דווקא במאכל כזה שידוע שהוא מרפא. א"כ הוא-הדין לגבי חילול שבת יש לעשות כן רק אם התרופה ידועה ואינה ניסיונית -

רמ"א (יו"ד סימן קנה סעיף ג):

וכל חולה שמאכילין לו איסור צריכים שתהא רפואה ידועה, או על פי מומחה.

²² כע"ז, כ"כ הרב שלמה קלוגר (שו"ת ובחרת בחיים, סימן פז).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

2. דעת הפרי מגדים

הרב יוסף תאומים חולק על הוראה זו של המג"א ביחס לדיני שבת. לדבריו, משום שיש לחלל שבת גם עבור ספק פיקוח נפש, אזי מותר לחלל שבת ולתת לחולה תרופה ניסיונית. את דברי הרמ"א הוא מסביר שמדובר על חולה שאין בו סכנה ולכן יש לדרוש תרופה בדוקה ולא ניסיונית -

פרי מגדים (או"ח סימן שכח אשל אברהם ס"ק א):

ומה שכתב שהרפואה ידועה, צריך עיון דבספק נמי ספק פיקוח נפש להקל...
וביו"ד (סוף סימן קנה בהגה), יש לומר דמיירי בחולה שאין סכנה, דאיסור דרבנן אין מתירין בספק כהאי גוונא.

« האחרונים ביארו את דברי הפרי מגדים בכך שיש לחלל שבת או לעבור על איסורי אכילה דווקא ב'תרופה ידועה', היינו שידוע שלוקחים אותה עבור חולי זה, גם אם אין ידוע האם היא אכן תרפא בוודאות את החולה, שכן פיקוח נפש הותר גם בספק -

שולחן ערוך הרב (או"ח סימן שכח סעיף ב):

ומכל מקום, אפילו בוודאי סכנה אין מחללין אלא ברפואה שהיא ידועה לכל או על פי מומחה. וכשהיא רפואה ידועה, אף שאין ידוע אם זה יתרפא בה אם לאו מחללין מספק.

שמירת שבת כהלכתה (פרק מ סעיף מד):

מותר לו לרופא לנסות צורות טיפול חדשות לצורך הטיפול בחולה שיש בו סכנה, גם אם תועלתן מוטלת בספק לגבי חולה זה, ואפילו כאשר ניסיונות אלה קשורים בחילול שבת באיסורי תורה. ובלבד שהניסיון יכול להועיל לרפואתו של החולה ולא לצורך מחקר וכדומה.

שו"ת שבט הלוי (ח"ה סימן נה אות ג):

בסתם רפואות שמוחזקים שלוקחים אותם לשם רפואה ומטבעם הם צריכים לרפאות חולי זה, מכל-מקום אין בשום רפואה החלטה גמורה שהיא מרפאת, וממילא תמיד יש ספק בתועלת הרפואה, ואעפ"כ מותר, מטעם דגם ספק פיקוח נפש דוחה.

שו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן לו ד"ה במג"א ס"ק):

אבל ביאור הדברים, דצריך שיהיה ידועה שרפואה זו רגילים ליקח לצורך מחלה זאת. ואם ידועה שרגילים לקחת, אז אפילו ספק אם היא מרפא הכל מותר מספק פיקוח נפש. אבל אם יש ספק אם לתרופה זאת יש שייכות לחולה זה בכלל, אסור דילמא מזיקה, ובפרט במקום דאיכא גם מאכלות אסורות.